

Reduksjon i stengetider

Tiltak som vil forebygge vold og frigjøre politiressurser?

en teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2013

Kand.nr: 338

Antall ord: 5983

Sammendrag

Flere har hevdet at en reduksjon i stengetider vil gi en nedgang i alkoholrelaterte problemer som vold. I denne oppgaven vil jeg finne ut om stengetider har en forebyggende effekt på vold, og om en eventuell nedgang i volden vil frigjøre politiressurser. I Norge er det utført en studie, som har sett på effekten av endringer i stengetider i en rekke norske byer. Studien viste at en times reduksjon i stengetider, gir 16 prosent reduksjon i antall voldssaker.

I oppgaven har jeg problematisert reduksjonen på 16 prosent. Dette fordi det kun tilsvarte en nedgang på 1,6 saker pr 100.000 innbyggere i måneden, noe som er så lite at tilfeldigheter og politiskjønn kan påvirke tallene.

Trondheim er en av byene som er med i studien. Uavhengige rapporter fra Trondheim viser to hovedfunn. For det første kan man ikke si at det er reduksjonen i stengetider alene som fører til nedgangen i antall voldssaker, siden det ble innført flere tiltak samtidig. For det andre gikk ikke det totale antall ordensforstyrrelser ned etter reduksjonen, men sakene forflyttet seg heller fra offentlige til private steder. Dette betyr i teorien at politiet vil måtte bruke like mye, om ikke mer ressurser på denne typen oppdrag i helgene.

Reduksjon i stengetider er et situasjonelt forebyggende tiltak, som ikke vil endre de bakenforliggende årsaker til kriminelle handlinger. Trolig har andre tiltak, som for eksempel å endre drikkekulturen større potensiale for å få ned alkoholrelatert vold.

Innholdsfortegnelse

Oversikt over figurer og tabeller	2
1 Innledning.....	3
1.1 Situasjonell forebygging	3
1.2 Problemstillingen og avgrensing	4
2 Metode.....	5
2.1 Forforståelse	5
2.2 Generalisering	6
3 Den norske drikkekulturen	7
4 Sammenheng mellom stengetider og vold	8
4.1 Effekt av endringer i stengetider på anmeldelser i Norge	9
5. Diskusjon.....	11
5.1 Diskusjon av Rossow og Norströms studie.....	11
5.1.1 Valg av kontrollvariablene	11
5.1.2 Hvor store er endringene i den registrerte kriminaliteten i bykjernen?.....	12
5.1.3 Politiets bruk av skjønn	13
5.2 Effekt av reduksjon i stengetider i Trondheim	14
5.2.1 Flere tiltak samtidig.....	15
5.2.2 Forflytter man problemet ut av bykjernen?.....	16
6. Avslutning	19
Litteraturliste	21
Selvvalgt pensum.	22

Oversikt over figurer og tabeller

Tabell 1 Estimert effekt av stengetider på voldsforbrytelser i bykjernen, i tillegg til voldsforbrytelser utenfor sentrum som kontroll.....	10
Figur 1 Faktisk kriminalitet består av anmeldt kriminalitet og mørketall.....	12
Figur 2 Ordensforstyrrelser på offentlig og privat sted, utvikling 2007-2009, Trondheim kommune.....	17

1 Innledning

Å redusere stengetidene på utesteder har av mange blitt hevdet å være viktig for å forebygge helgevold og bråk. Tiltaket har som vist under blitt foreslått av ledere i politiet som et godt tiltak som både vil redusere helgevolden og frigjøre politiressurser.

Tidligere politimester i Vestfold, Marie Benedicte Bjørnland, skrev et leserinnlegg i VG i 2008, at helgevolden tar en stor del av politiets ressurser. Dette førte igjen til lavere bemanning resten av uken. Hun argumenterte for at en innskrenkning av skjenketider til kl. 01.00 ville føre til mindre vold, og viste til en rapport fra Statens Institutt for Rusmiddelforskning (SIRUS). Her ble det vist at en økning av 1 liter ren alkohol pr. innbygger pr. år ga en økning i voldshandlinger på 8 prosent (Bjørnland, 2008)

Politistasjonssjef i Trondheim, Ove Sem, skrev i 2010 om nedgangen de hadde hatt i voldshandlinger etter at de hadde redusert skjenketidene med en time i oktober 2008, fra kl. 03.00 til kl. 02.00 (Sem, 2010). Fra oktober 2008 til oktober 2009 hadde antall voldssaker i Trondheim sentrum blitt redusert fra 335 til 246, en nedgang på 26,6 prosent. Sem gav den reduserte skjenketiden æren for dette. Han skrev videre at politiet hadde intensivert kontrollen med skjenkestedene, og at ordensvaktene på utestedene hadde fått bedre opplæring (Sem, 2010).

I 2011 viste Politiets Fellesforbund til en NRK-undersøkelse. Den viste at fra 2004 har 17 av de 30 største byene i Norge strammet inn skjenketidene, noe som har ført til at nesten alle byene fikk "færre slåsskamper, bråk og blind vold" (Politiets fellesforbund, 2011).

Som utsagnene ovenfor viser, er det mye som tyder på at en innskrenkning av skjenketidene vil føre til mindre vold i byene, som igjen vil kunne frigjøre politiressurser til andre oppgaver enn ordensoppdrag nattestid i helgene. I denne oppgaven vil jeg prøve å finne ut om dette faktisk er tilfelle.

1.1 Situasjonell forebygging

Situasjonell forebygging startet på 1970-tallet, og er en modell som ønsker å forebygge kriminalitet gjennom å endre de fysiske omgivelsene rundt den kriminelle handlingen (Lie, 2011, s. 252). Dette innebærer at man ønsker å begrense mulighetene for å begå kriminalitet på et bestemt sted. Noe av kritikken mot situasjonell forebygging, er at tiltakene ikke gjør noe

med de grunnleggende årsakene til at kriminalitet oppstår. Kritikerne mener derfor at når et lovbrudd blir vanskeliggjort et sted, vil problemene forflytte seg til et annet sted (Lie, 2011, s. 264). Hvor langt problemer forflytter seg avhenger i hva det situasjonelle tiltaket består i, og hvilket problem som skal bekjempes. Et eksempel er narkotikamiljøet på "Plata" i Oslo der situasjonelle tiltak førte til at miljøet kun flyttet seg noen hundre meter til Skippergata (Eng, 2004). Det å redusere stengetidene, går inn i modellen om situasjonell forebygging. Hvis kritikken mot modellen stemmer, kan man forvente at problemene som tidligere stengetider har som hensikt å forebygge, vil forflytte seg til andre steder.

1.2 Problemstillingen og avgrensing

I denne oppgaven ønsker jeg å finne svar på to spørsmål.

- Vil tidligere stengetider føre til mindre alkoholrelatert vold og bråk i sentrum?
- Vil eventuelt mindre vold og bråk i sentrum kunne frigjøre politiressurser?

For å svare på dette vil jeg gå nærmere inn på hvordan voldstatistikken har blitt påvirket av endringen i stengetider. Jeg vil også se om tidligere stengetider eventuelt forflytter problemer som tidligere var i sentrum til andre steder. Hvis dette ikke skjer kan man argumentere for at tidligere stengetider kan frigjøre politiressurser.

Jeg vil først redegjøre for særtegnene ved den norske drikkekulturen. Deretter kommer jeg til å gå gjennom tidligere studier angående stengetider fra utlandet, før jeg ser nærmere på en studie som er gjort i Norge. Funnene fra denne studien vil bli gått gjennom og diskutert. Til slutt vil jeg se nærmere på effekten av reduksjon i stengetider i Trondheim, og diskutere resultatene.

2 Metode

Jeg har valgt å skrive en teoretisk oppgave. I en teoretisk oppgave produserer man ikke selv nye data, men bruker litteratur og informasjon som allerede finnes. For å finne litteraturen til denne oppgaven gjorde jeg litteratursøk på Forbygging.no, BibSys, Google, Google Scholar og PubMed. Her fant jeg flere artikler angående effekt av stengetider på kriminalitet. Det var imidlertid kun én tilgjengelig studie fra Norge, derfor valgte jeg å gå nærmere inn på denne. Søkeord som ble brukt var blant annet "tidligere stengetid", "effekter av tidligere stengetid" og "stengetid og kriminalitet".

En utfordring med en teoretisk oppgave er at den tar utgangspunkt i hva andre har gjort, man risikerer derfor at man reproducerer andre sine feiltakelser eller feiltolkninger. Derfor er det viktig å hente inn informasjon fra ulike kilder. De forskjellige kildene kan belyse problemet fra flere sider, og kan påpeke styrker, svakheter eller utfordringer i studier.

For å styrke oppgaven har jeg brukt originaldata der det er mulig. Dette fordi man tolker data forskjellig ut i fra hva slags forforståelse man har. Ved å bruke sekundærkilder risikerer man blant annet at forfatteren(e) kun trekker ut de delene av studien som underbygger sin egen hypotese/konklusjon, og ser bort i fra forbehold som primærstudiene har gjort.

2.1 Forforståelse

Einar Aadland definerer forforståelse som "en forståelse som går forut for erfaring; en bevisst eller ubevisst forventning om hvordan noe kommer til å bli" (2010, s. 280). Forforståelse er viktig fordi det gir oss en måte å tolke og organisere verden og samfunnet vi lever i (Aadland, 2010, s. 184-190). Når jeg skriver oppgaven er det viktig å være klar over min forforståelse av problemstillingen, og hva jeg forventer å finne av data.

Jeg har valgt å skrive om tidligere stengetider, fordi politikere og ledere i politiet hevder at det er et viktig tiltak for å forebygge vold. Jeg forventet å finne ut at tidligere stengetider reduserer volden i sentrum av byene, men at politiet får flere oppdrag utenfor sentrum. Dette fordi jeg selv studerte i Trondheim da tidligere stengetider ble innført. Jeg erfarte at vi da oftere lot være å gå ut på byen, men heller valgte å fortsette festen hjemme. De gangene vi gikk ut ble det ofte lengre "nachspiel" enn det hadde vært før.

Et problem med en slik erfaring, er at jeg fort kunne avfeid data som viste motsatt effekt enn det jeg hadde opplevd. Det er derfor viktig at jeg var klar over dette, slik at jeg kunne unngå denne feilen.

2.2 Generalisering

Forskning har ofte som mål at resultatene og konklusjoner fra studier skal kunne gjelde for flere enn det som er observert og analysert (Østby, Helland, Knapskog & Larsen, 2007, s.27). Generalisering handler om hvorvidt funnene i en studie kan gjøres allmenngyldige (Østby et.al., 2007, s.118), kort sagt kan man si at "*generalisering innebærer at vi slutter fra noe vi vet, til noe vi ikke vet*" (King et.al., 1994, sitert Østby et.al., 2007, s.233).

For å svare på spørsmålet "Vil tidligere stengetider føre til mindre alkoholrelatert vold og bråk i sentrum?", valgte jeg å gå nærmere inn på en studie av Rossow og Norström (2012).

Funnene i diskusjonsdelen kan generaliseres opp mot de byene som er med i studien, og eventuelt byer med tilsvarende folketall og utfordringer i Norge. Resultatene kan for eksempel ikke generaliseres til bygdesamfunn, der folketetthet og drikkemønster og kultur kan være annerledes.

På grunn av oppgavens begrensninger har jeg valgt kun å se nærmere på én by, da jeg ønsket å få svar på om "eventuelt mindre vold og bråk i sentrum kunne frigjøre politiressurser?" Som nevnt tidligere, valgte jeg å se nærmere på Trondheim. Trondheim ble strategisk valgt av meg, fordi jeg på forhånd trodde at byen ville gi informasjon til å svare på problemstillingen.

Strategisk utvelgning gir nesten alltid et ikke-tilfeldig utvalg (Østby et.al., 2007, s.246).

Problemet med slike utvalg er at man ikke automatisk kan generalisere resultatene til for eksempel resten av landet (Østby et.al., 2007). Dette fordi det kan være spesielle forhold i Trondheim som ikke gjelder andre steder. Eventuelle funn vil uansett gjelde for Trondheim, og funnene kan også gi en forventning om hva man kan finne i andre byer.

3 Den norske drikkekulturen

I Norge kjennetegnes drikkekulturen ved at bruken av alkohol i århundrer har vært forbundet med høytider, besøk og festlige lag. Utenom disse situasjonene var det ikke vanlig å nyte alkohol (Horverak & Bye, 2007, s. 33). Dette gjelder fortsatt i dag. I tillegg går den norske drikkekulturen på tvers av klassegrensene. Norske menn og kvinner drikker relativt mye når de drikker, det drikkes gjerne i helger og høytider og helst i selskap og fester. Historisk har man drukket øl og brennevin, og det har ikke nødvendigvis vært i forbindelse med måltider. Det har også vært en sosial forventning om at kvinner skal drikke mindre enn menn (Horverak & Bye, 2007, s. 35). Selv om det finnes kjennetegn på ulike drikkekulturer, finnes det ingen universell definisjon av drikkekulturer som kan beskrive alle i et samfunn. I forskningsmiljøet er det vanligst å skille mellom "fuktige" og "tørre" alkoholsamfunn (Bye, 2010, s. 20).

De "tørre" samfunnene har flere kjennetegn (Bye, 2010). De vanligste er:

- En sterk avholdstradisjon og mange avholdne
- Lavt konsum pr. innbygger
- Færre drikkesituasjoner men med et svært høyt konsum pr. gang
- Høyere andel døde som følge av alkoholforgiftning
- Større grad av vold og sosial uro assosiert med alkoholkonsum
- Alkoholen er ikke så vanlig i hverdagen
- Offentlig fyll tolereres og aksepteres i stor grad

I tillegg til Norge og de skandinaviske landene, faller Australia, England, USA og Canada inn i kategorien "tørre" drikkekulturer (Bye, 2010).

De "fuktige" drikkekulturene er blant annet kjennetegnet ved at man drikker oftere, men i mindre mengder enn man gjør i de tørre kulturene. Her er vin den dominerende drikken, alkohol er en vanlig del av dagliglivet og drikkes som en del av det vanlige familielivet. Land som Italia, Frankrike, Spania og flere Søramerikanske land kjennetegnes ved denne drikkekulturen (Bye, 2010).

Disse forskjellene er viktige å ta med i betraktning når man ser på studier fra andre land, dersom tiltak fungerte i land med "fuktig" drikkekultur, er det ikke nødvendigvis sikkert at tiltakene vil ha samme effekt i Norge.

4 Sammenheng mellom stengetider og vold

Før jeg går nærmere inn på sammenheng mellom vold og stengetider i Norge, vil jeg se nærmere på erfaringer fra andre land. Dette kan gi oss en forventning om hvordan endringer i stengetidene kan slå ut i Norge. Jeg har tatt med tidligere forskning fra en "fuktig" drikkekultur, Brasil, og to "tørre" drikkekulturer, Australia og Island.

I 2002 reduserte man skjenketidene i byen Diadema i Brasil. Skjenketiden ble redusert fra å være døgnkontinuerlig til å stoppe kl. 23.00. Forskeren studerte dataene fra 3 år før og 3 år etter endringen. Resultatet viste blant annet at det hadde vært en reduksjon i drap på 44 prosent i området (Duailibi et.al, 2007).

I Reykjavik ble skjenketidene i 1999 utvidet fra kl. 02.00 til å være døgnåpne i helgene, dette var en del av et forsøksprosjekt som varte i 1 år og 3 mnd. Prosjektet viste at selv om det var færre folkeansamlinger i sentrum mellom kl. 03.00 og kl. 05.00, økte antall pasienter med voldsskader nattestid i helgene med 34 prosent (Ragnarsdottir, Kjartansdottir, & Davidsdottir, 2002).

I byen Newcastle i Australia ble skjenketiden i 2008 redusert fra kl. 03.30 til kl.03.00, dette ble kombinert med et annet tiltak om at gjester ikke kunne komme inn på skjenkestedet etter kl. 01.00. Dette tiltaket ble kalt "one-way door policy" (Kypri, Jones, McElduff, & Barker, 2011). Resultatet viste at volden gikk ned 37 prosent nattestid, sammenliknet med en by som ikke hadde innført disse tiltakene.

Alle studiene viste at det var en sammenheng mellom stengetider og vold. Studiene viste at når stengetidene ble redusert, minket volden og motsatt. I de to første studiene var det drastiske endringer i stengetidene. I Australia var det mindre endringer, men her var endringene kombinert med et annet tiltak. Dette gjør at det er vanskelig å si om det kun var stengetidene alene som ga effekten.

Disse eksemplene viser at det er en sammenheng mellom stengetider og vold på tvers av landegrenser, kontinenter og "tørre/fuktige" drikkekulturer. Man kan derfor anta at en reduksjon av stengetider i Norge også vil gi en nedgang i volden. Jeg vil nå gå nærmere inn på en studie fra Norge, som tar for seg stengetider og vold.

4.1 Effekt av endringer i stengetider på anmeldelser i Norge

I dette kapittelet vil jeg se på hvordan små endringer i stengetider i Norge påvirker voldsanmeldelsene. Den norske drikkekulturen er forskjellig fra andre land, noe som gjør at studier fra andre land ikke behøver å være gjeldende i Norge.

Jeg vil gå nærmere inn på artikkelen "The impact of small changes in bar closing hours on violence. The Norwegian experience from 18 cities" skrevet av Ingeborg Rossow og Thor Norström, publisert i tidsskriftet *Addiction* i mars 2012. Denne artikkelen er den eneste publiserte studien som ser på stengetider og vold i Norge. I denne artikkelen har de studert effekten av endringer i stengetider på mindre eller lik 2 timer på voldskriminalitet i 18 norske byer. De har også studert om eventuelle effekter er symmetriske. Dette vil si at endringen i vold er den samme om stengetiden øker eller om den blir redusert.

Forfatterne innhentet informasjon fra de 31 største byene i Norge. Stengetider ble definert som når man ikke lenger fikk selge alkohol på utestedene. Stengetidene i byene varierte fra kl. 01.00 til kl. 03.00. Rossow og Norström (2012) brukte dataene fra ett år før endringene i stengetidene fant sted, og sammenliknet de med data fra ett år etter at endringene i stengetider fant sted.

Som variabel for vold, valgte Rossow og Norström (2012) antall anmeldte saker til politiet i bykjernen mellom kl. 22.00 og kl. 05.00 natt til lørdag og natt til søndag. To faktorer var grunnlaget for dette valget. Det første var at endringer i stengetider gjaldt nesten utelukkende for utesteder i bykjernen. Det andre var at tidligere studier fra Norge, og andre land viste at alkoholrelatert vold hovedsakelig skjer på nattestid i helgene. Antall anmeldte saker til politiet utenfor bykjernen i samme tidsperiode ble valgt som kontrollvariabel, da disse ikke burde bli påvirket av stengetidene. Månedlige data fra politiet ble samlet til kvartalstall, og gjort om til antall saker pr. 100.000 innbyggere.

Tretten av byene ble utelatt fra analysen. Av de 13, ble tre byer utelatt på grunn av mangel på informasjon om stengetider og åsted for vold. Tre byer ble utelatt som følge av upålitelige data på voldelig kriminalitet. I én by var det endringer i stengetider som også påvirket barer

utenfor bykjernen, og seks byer ble utelatt fordi det ikke hadde skjedd noen endringer i stengetider.

Når det gjelder årsakene til at stengetidene ble utvidet, ble det ofte argumentert med at det var i utelivsbransjens interesse. Det var hovedsakelig politiet som argumenterte for å redusere stengetidene, siden de mente dette ville redusere vold og bråk i byen.

Dataene ble kjørt i tre statistiske modeller for å teste om det var signifikante forskjeller på vold etter økt stengetid. Modellene var FE-modell, Pooled ARIMA og Change-modell. Alle modellene viste signifikante økninger i vold når man økte stengetiden. Den ene av de statistiske modellene (FE modellen) viste at en times økning i stengetid ga en statistisk signifikant økning i antall anmeldelser med 4,8 saker pr. 100.000 innbyggere pr. kvartal, som vist i tabell 1.

Tabell 1 Estimert effekt av stengetider på voldsforbrytelser i bykjernen, i tillegg til voldsforbrytelser utenfor sentrum som kontroll. Hentet fra Rossow og Norström (2012, s.535)

	<i>Estimate</i>	<i>SE</i>	<i>95% CI</i>	<i>P-value</i>
<hr/>				
FE model*				
Hours	4.80	1.12	2.60, 6.99	<0.001
Control	0.20	0.07	0.07, 0.33	0.002
Pooled ARIMA				
Hours	6.31	1.74	2.90, 9.72	<0.001
Control	0.19	0.07	0.05, 0.33	0.007
Change model				
Hours	3.94	1.72	0.56, 7.31	0.028
Control	0.92	0.36	0.21, 1.63	0.010

*R² = 0.450. SE: standard error; CI: confidence interval.

Det ble oppgitt en gjennomsnittlig voldsrate på 29,2 saker pr. 100.000 innbyggere per kvartal. Økningen på 4,8 saker tilsvarte da en 16 prosent økning i volden.

For å se om en mulig effekt av stengetidene var symmetrisk, gjennomførte de en separat analyse av de byene som hadde utvidet stengetidene, og de som hadde redusert stengetidene. Resultatene viste en relativt lik endring i volden pr. tidsenhet da man så på effekten av å utvide og redusere stengetiden hver for seg. Dette viste de i to modeller (ARIMA og FE modellen).

Rossow og Norström (2012) konkluderer med at selv små endringer på mindre eller lik to timer i stengetid, har en effekt på vold i bykjernen nattestid. For hver ekstra time med utvidete åpningstider for skjenkesteder, er det en 16 prosent økning i voldskriminalitet, mens en times reduksjon gir en tilsvarende reduksjon av volden.

5. Diskusjon

Jeg vil her gå nærmere inn på studien til Rossow og Norström(2012), der de viser at stengetider er tett knyttet opp mot voldsutøvelse i sentrumsområder. Det vil her bli nevnt andre mulige faktorer som kan påvirke dataene i studien. Til slutt vil jeg se på hvordan ordensforstyrrelsene i Trondheim har forandret seg etter endringene i stengetider, og diskutere dette opp mot funnene i Rossow og Norströms studie.

5.1 Diskusjon av Rossow og Norströms studie

5.1.1 Valg av kontrollvariablene

Som nevnt i ovenfor valgte Rossow og Norström antall anmeldte saker til politiet utenfor bykjernen i samme tidsperiode som kontrollvariabel, da de mente at disse ikke burde bli påvirket av stengetidene i sentrum (2012, s.533). Ser man nærmere på resultatene (tabell 1), ser man allikevel at det også er en endring i kontrollvariabelen. Kontrollgruppen viser en signifikant liten endring i voldskriminalitet utenfor sentrum, $P < 0,05$ (Løvås, 2005, s.247). Dette betyr at ikke stengetidene alene påvirker voldskriminaliteten, men at andre faktorer også kan være involvert. Vi kan ikke si noe om hva disse faktorene er, siden dette ikke er kommentert i artikkelen. Allikevel er økningen i voldssaker med økende stengetid vesentlig større i byområdene enn utenfor, noe som kan tyde på at stengetider er tett knyttet til voldsutøvelse.

I tillegg til den kontrollvariabelen som ble brukt av Rossow og Norström (2012), kunne de inkludert data fra de seks byene som ikke endret stengetidene som en kontrollvariabel. Disse byene har blitt utelatt fra analysen, noe jeg stiller spørsmålstegn ved. Dersom konklusjonen til Rossow og Norström (2012) stemmer, ville volden i disse byene ligget på et tilnærmet konstant nivå, noe som ville styrket resultatet av studien.

5.1.2 Hvor store er endringene i den registrerte kriminaliteten i bykjernen?

Studien til Rossow og Norström (2012) kom fram til at det var en signifikant effekt av stengetider på vold i bykjernen, men når man går nærmere inn i tallene ser man at endringene er små, noe som godt kan skyldes tilfeldigheter.

Jeg vil vise dette ved å gå gjennom resultatene som kom fram ved bruk av FE modellen. Dette fordi det var denne modellen forfatterne brukte, da de kom fram til at anmeldt vold økte med gjennomsnittlig 16 prosent for 1 times økning i stengetidene. Når vi ser nærmere på tallet, viser det seg at økningen på 16 prosent tilsvarer 4,8 anmeldte saker på 100.000 innbyggere pr. kvartal, noe som tilsvarer 1,6 saker i måneden. Dette er svært små tall, og når tallene er så små kan tilfeldigheter avgjøre om det blir anmeldelse eller ikke. Eksempler på faktorer som spiller inn kan være anmeldelsestilbøyeligheten, mørketall og politiets bruk av skjønn.

Et problem med kriminalitetsstatistikk er at den anmeldte kriminaliteten ikke er den faktiske kriminaliteten. Man har også mørketall. For å finne den faktiske kriminaliteten må man legge sammen mørketall og anmeldt kriminalitet (figur 1).

Figur 1 Faktisk kriminalitet består av anmeldt kriminalitet og mørketall

For alle former for lovbrudd, er det anmeldelsestilbøyeligheten til offeret som er viktig for om lovbruddet anmeldes eller ikke (Thorsen, Lid & Stene, 2009, s.20).

Anmeldelsestilbøyeligheten avgjør om forholdet havner blant mørketall eller blant anmeldt kriminalitet. Det er forskjellige forhold som avgjør dette.

En måte å finne anmeldelsestilbøyeligheten og mørketallene på, er å se på levekårsundersøkelser. Den nyeste publiserte levekårsundersøkelsen, som tar for seg hvor mange som har vært utsatt for eller truet med vold er fra 2007 (Levekårsundersøkelsen, 2007). Denne viser at i perioden mellom 1991 til 2007, var andelen av den voksne befolkningen som hadde vært ofre for vold eller fått trusler om vold i løpet av det siste året relativt konstant, på

rundt 5 prosent. I motsetning har antall anmeldte voldslovbrudd økt i samme periode fra ca.15.000 til ca. 25.000 anmeldelser i året (Thorsen, Lid & Stene, 2009, s.46).

Dette kan blant annet forklares med at politiet i dag registrerer sakene bedre, men man kan også tenke seg at terskelen for anmeldelse har blitt lavere, altså at anmeldelsestilbøyeligheten har endret seg. I 2007 ble over hver femte vold eller trusselssak anmeldt til politiet (Thorsen, Lid & Stene, 2009, s.20). Nesten halvparten av de som ikke anmeldte vold og trusler i perioden svarte at de ikke anmeldte fordi "politiet ikke kunne gjøre noe, eller at det ikke var verdt bryet". Det viste seg også at om offeret kjente gjerningspersonen var avgjørende for om det ble anmeldelse. I mer en hvert tredje tilfelle av vold eller trusler som ikke ble anmeldt, var grunnen at offeret kjente gjerningspersonen eller ville/våget ikke å anmelde (Thorsen, Lid & Stene, 2009, s.21).

Som vist ovenfor er det mye informasjon som går tapt ved kun å bruke anmeldte saker som variabel. Rossow og Norström (2012) oppgir ikke hvilke lovbrudd som gir grunnlaget for anmeldelsesstatistikken i studien. Det kommer heller ikke fram om de har tatt høyde for feilkilder som blant annet motanmeldelser eller falske anmeldelser. Dersom to parter i et slagsmål har anmeldt hverandre, bør dette behandles som én sak. Hvis ikke dette har blitt tatt hensyn til, vil dette kunne påvirke dataene siden det er snakk om så små tall. Et annet poeng er at selv om et forhold er anmeldt, betyr ikke at det har skjedd noe straffbart. Det ville vært en fordel om studien hadde tatt utgangspunkt i saker som hadde endt med fallende dom eller vedtatt forelegg, da ville saker der det ikke hadde skjedd noe straffbart falt bort.

5.1.3 Politiets bruk av skjønn

Politiets bruk av skjønn er også kalt konduite. Store norske leksikon definerer konduite som *"evne til skjønnsmessig å treffe en avgjørelse i en situasjon som ikke dekkes av reglementet"* (Konduite, 2012). I noen situasjoner kan politiet ha en juridisk plikt til å gripe inn, som for eksempel i livstruende situasjoner, mens i andre situasjoner kan politibetjenten selv bestemme om han ønsker å gripe inn. Dette som går under betegnelsen å vise konduite. Konduite er politiets begrep for skjønnsutøvelse med hensyn til polisiære vurderinger. Når politiet oppdager eller blir tilkalt til en situasjon, har de stort handlingsrom. Handlingsrommet består blant annet i å megle, be folk ordne opp selv, veilede, gi advarsler, be folk om å forlate området, kjeft, yte omsorg, trøste, skrive ut bøter og forenklet forelegg og kjøre folk til arresten (Finstad, 2003 s.168). Politiet kan også snu ryggen til og overse hendelser, som man i

prinsippet kunne ha grepet inn mot. Det er ikke uvanlig å dele løsningene på et oppdrag inn i to handlemåter: Det ene er at politiet viser konduite og ordner opp på stedet og det andre er at politiet oppretter en sak på personene som er involvert i hendelsen. Ofte når det snakk om mindre overtredelser som en ordensforstyrrelse, kan politiet selv ordne opp saken på stedet (Hoel, 2011, s.36).

Politiskjønnet handler om å kunne iverksette tiltak på lavest mulig nivå. Politiskjønnet er legitimert og lovfestet i politiloven § 6 1. og 2. ledd (1995) som sier at: "Tjenesteoppdragets mål skal søkes nådd gjennom opplysning, råd, pålegg eller advarsel eller ved iverksettelse av regulerende eller forebyggende tiltak. Politiet skal ikke ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt. De midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig".

Reduksjonene i antall anmeldelser på 1,6 saker i måneden, kan ha blitt påvirket av ulikt bruk av politiskjønnet. To politibetjenter kan komme til to ulike konklusjoner for samme hendelse. For eksempel kan en av dem velge å skrive en anmeldelse for noe som kan være et lovbrudd, fordi han/hun ønsker etterforskning for å finne ut hva som har skjedd. Den andre politibetjenten kan velge å bruke politiloven til å løse situasjonen og bortvise de involverte.

Når man vet at politiet kan bruke skjønn for å løse situasjoner å velge om det blir anmeldelse eller ikke, mener jeg at reduksjonen på 1,6 saker i måneden er for liten til å si at det er stengetidene alene som er grunnen til nedgangen.

5.2 Effekt av reduksjon i stengetider i Trondheim

I oktober 2008 ble stengetidene på utesteder i Trondheim redusert fra kl. 03.00-02.00. Jeg vil i de neste to kapitlene gå nærmere inn på effekten av disse endringene i Trondheim, og hvordan man kan tolke erfaringene derifra opp mot studien til Rossow og Norström (2012) der Trondheim også var med som en av de 18 byene.

For å se på forholdene i Trondheim har jeg tatt utgangspunkt i rapporten "Vold i Midtbyen" fra Sør-Trøndelag politidistrikt (2010). Denne tar blant annet for seg utviklingen av vold fra 2005 til 2009 i Midtbyen i Trondheim (sentrum) og i Trondheim utenfor sentrum. Rapporten har fokus på endringene et år før og et år etter endringene i stengetider i 2008. En av konklusjonene i rapporten var at antall legemsbeskadigelser og legemsfornærmelser hadde

gått ned som konsekvens av innstrammingene i skjenketider. Nedgangen hadde vært på 121 saker (33,7 prosent) fra 2007 til 2009 (Sør-Trøndelag politidistrikt, 2010, s.7).

Først vil jeg se nærmere på at det ble satt i verk flere tiltak for å forebygge volden i Trondheim enn kun å redusere stengetidene. Deretter vil jeg ta for meg data som viser at ordensforstyrrelser utenfor sentrum økte etter at reduksjonen i stengetider fant sted.

5.2.1 Flere tiltak samtidig.

I Trondheim kommune ble det satt i gang flere tiltak som kunne redusere volden i sentrum, i samme periode som tidligere stengetider ble innført. Blant annet ble ordensvaktkursene, som politiet har hatt for utestedene siden 1992, forbedret ved at ordensvaktene på utestedene fikk bedre opplæring fra politiet (Sem, 2010). Kontrollen politiet og den kommunale skjenkekontrollen hadde på skjenkestedene ble intensivert (Sem, 2010). Det ble også ansatt flere kontrollører i 20-årene, dette for å kontrollere utestedene mer effektivt og anonymt. *"Tidligere visste bransjen hvem som var kontrollører, mens nå kan kontrollørene like gjerne være gjester"* (Trondheim kommune, 2010, s.5). I tillegg ble samarbeidet mellom politiet og skjenkekontrollen forbedret. Kontrollørene og politiet hadde nå ofte møter på kvelden før kontrollen startet, der det ble lagt opp strategier og utvekslet tips dem imellom. Tipsene kunne gjelde ureglementære forhold på utestedene. Det ble også lagt planer for hvor det skulle aksjoneres og hvordan dette best skulle gjennomføres uten at de ble oppdaget før aksjonen var i gang (Trondheim kommune, 2010 s.12). Alle disse tiltakene ble innført i perioden 2007 til 2009 og kan ha hatt en effekt på voldsstatistikken.

Disse tiltakene er også viktige å tenke på når man tolker dataene i artikkelen til Rossow og Norström (2012). Dette fordi også disse tiltakene kan ha virket forebyggende på vold og andre problemer assosiert med alkohol. Tiltakene kan ha ført til at utelivsbransjen etterhvert tok færre sjanser med å skjenke personer som var overstadig beruset, siden de ikke lenger visste hvem som kom fra skjenkekontrollen. Utelivsbransjen kan ha merket at politiet intensiverte kontrollen med skjenkestedene, og i tillegg fikk vaktene bedre opplæring, noe som kan ha forhindret at uoverensstemmelse inne på utestedene gikk over i slåssing.

Rossow og Norström (2012) nevner ikke at andre tiltak enn tidligere stengetider har blitt gjennomført i byene i studien. Det største problemet når man setter i gang flere tiltak samtidig er at man ikke vet hvilket av tiltakene som gir effekten. Er det tidligere stengetider som fører

til mindre vold? Er det at politiet og skjenkekontrollen intensiverer kontrollen med skjenkestedene? Er det at vaktene på utestedene får bedre opplæring? Er det flere av tiltakene samlet, eller alle som gir nedgangen i volden?

For politiet er det viktig å vite hvilke(t) tiltak som gir nedgangen i volden, og som forebygger alkoholrelaterte problemer, siden politiet anbefaler tiltak til for eksempel politikere. Da er det uheldig hvis det er bedre opplæring av vakter og bedre kontroll av utestedene som gir nedgangen i volden, mens politiet anbefaler en reduksjonen i stengetider. Politiet anbefaler da i ytterste konsekvens et tiltak som både er et kraftig inngrep økonomisk for de som driver utestedene, de som jobber der og innbyggerne som får mulighetene sine innstrammet. I tillegg har ikke tiltaket nødvendigvis noen effekt på kriminaliteten.

5.2.2 Forflytter man problemet ut av bykjernen?

Et annet interessant spørsmål er om endringene i stengetidene fører til at flere velger å feste hjemme enn å gå ut. Det er også mulig at endringene fører til at man i større grad velger å dra hjem og feste videre når utestedene stenger, noe som kan gi en forflytning av ordensforstyrrelser fra offentlig sted til private steder. Det er interessant å vite om det skjer en forflytning av ordensforstyrrelser eller en nedgang i ordensforstyrrelser, hvis man ønsker å bruke tidligere stengetider for å kunne frigjøre politiresurser til andre oppgaver.

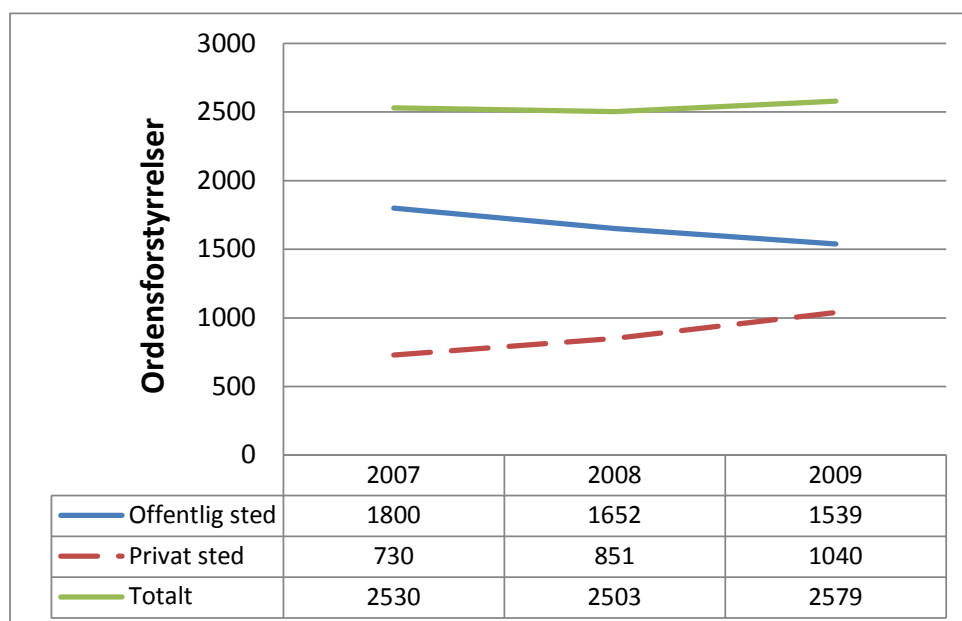
Graham (2012) skriver i en kommentar til Rossow og Norström (2012) at det er relevant å spørre om det finnes en naturlig tid til å stoppe og drikke, uavhengig av hvor lenge utestedene er åpne. Hun lurer på om gjestene vil gå hjem på en bestemt tid, uansett om barene stenger kl. 2, 4 eller om de er døgnåpne. Hvis utestedene stenger for tidlig, kan man risikere at de som drar ut på utestedene, heller velger å fortsette å drikke på andre private eller offentlige steder (parker osv.) etter at utestedene er stengt.

I forbindelse med innskjerpingen av skjenketider i oktober 2008, har Sør- Trøndelag politidistrikt (2010) undersøkt om endringene i skjenketider påvirket ordensforstyrrelser på privat og offentlig sted. Sør- Trøndelag politidistrikt (2010) definerer en ordensforstyrrelse på offentlig sted som bråk, uorden, konflikt eller andre ”avvik” i det offentlige rom, som gate, fortau, butikk, matsted, utested, park, offentlige bygninger eller lignende (s.23).

Ordensforstyrrelser på privat sted skjer i private hjem, på private fester eller innenfor lukkede

områder som kan betegnes som avgrenset fra offentlige områder (Sør- Trøndelag politidistrikt, 2010).

I rapporten er det inkludert data for ordensforstyrrelser fra 2004-2009. Jeg har valgt å fokusere på dataene fra 2007 til 2009, siden disse viser effekten av endringene i stengetider som ble gjort i oktober 2008.

Figur 2 Ordensforstyrrelser på offentlig og privat sted, utvikling 2007-2009, Trondheim kommune. Modifisert fra Sør-Trøndelag politidistrikt, 2010, s. 23

Ut fra statistikken (figur 2) ser vi at det har vært en nedgang i ordensforstyrrelser på offentlig sted med 261 saker (14,5 prosent reduksjon) fra 2007 til 2009. Denne nedgangen samsvarer med resultatene i studien til Rossow og Norström (2012).

Når man ser nærmere på tallene fra Trondheim (figur 2), ser man at i samme periode økte antall ordensforstyrrelser på privat sted med 310 saker (42,4 prosent økning). Ser man på det totale antall ordensforstyrrelser, holder dette seg relativt konstant i perioden, rundt 2500 saker. Det vil si at endringene i stengetider ikke nødvendigvis fører til nedgang i det totale antall saker som politiet må forholde seg til. Tallene fra Trondheim tyder på at problemet heller forflytter seg fra offentlige til private steder ut av bysentrum.

Det at ordensforstyrrelsen forflyttes til private steder, er ikke overraskende hvis man anser reduksjon i stengetider som situasjonell forebygging. Situasjonell forebygging har blitt

kritisert for at tiltakene ikke gjør noe med årsakene til at kriminalitet oppstår. Dette gjør at problemene vil forflytte seg til andre steder (Lie, 2011 s. 264).

Det at problemene heller forflytter seg til private områder, kan kreve mer av politiets ressurser. Ut fra min praksiserfaring i Politiet, vil det være mer arbeid å dra mellom private fester og avslutte dem, enn å patruljere i sentrum. Det er mindre arbeid å håndtere situasjoner som skjer på et mer avgrenset område. Det er også tryggere da man har mer oversikt over området enn når man går inn i et fremmed hus, der man ikke vet hva eller hvem som befinner seg. I tillegg vil man risikere å måtte ha flere på jobb med en slik utvikling, da man både må ha mange nok politifolk på jobb i sentrum og til å patruljere rundt i kommunen. Når det totale antallet saker er konstant, vil man foretrekke saker samlet i bysentrum, dette vil føre til lavere ressursbruk, etter min erfaring.

6. Avslutning

I denne oppgaven ønsket jeg å finne svar på om tidligere stengetider fører til mindre alkoholrelatert vold og bråk i sentrum? Det viste seg at det ikke var mulig å gi et entydig svar på dette spørsmålet. Ut i fra studien til Rossow og Norström (2012) skulle svaret vært et entydig ja, men da jeg gikk nærmere inn på data fra Trondheim, viste det seg at parallelt med innføring av tidligere stengetider, ble det satt i verk flere tiltak som også har potensiale til å forebygge vold. I ytterste konsekvens vil dette si at studien til Rossow og Norström(2012) har sett på feil faktor i forhold til hva som gir nedgangen i vold. Dette hvis det viser seg at andre byer i likhet med Trondheim, har satt i verk flere tiltak til å få ned volden samtidig med tidligere stengetider. I tillegg viste det seg at reduksjonen i anmeldelsessaker, var så liten at andre forhold kan ha påvirket tallene. Dette gjør at man ikke kan si at tidligere stengetider alene gir en nedgang i for eksempel voldssaker.

Det andre jeg ønsket å finne svar på, var om en eventuell nedgang i volden kunne frigjøre politiressurser? For å få svar på dette, gikk jeg nærmere inn på data fra en by i studien, Trondheim. På bakgrunn av data disse dataene vil jeg si at mye tyder på at dette ikke er tilfellet. Det viste seg at reduksjonen i stengetider ikke endret det totale antallet ordensforstyrrelser. Dataene viser imidlertid at det var en nedgang i ordensforstyrrelser på offentlige steder, og en oppgang på private steder, noe som kan tyde på at problemene forflytter seg. Dette kan bety at man ikke sparer politiressurser på å redusere stengetidene. Det er mulig at det faktisk blir mer arbeid for politiet siden man må bruke mer tid for å komme seg fra sted til sted. Det kan være mindre arbeid for politiet dersom problemene er lokalisert på ett sted. Dataene fra Trondheim kan ikke brukes som grunnlag for å generalisere at det skjer en tilsvarende forflytning av hendelser andre steder i landet, som følge av reduksjonen i stengetider. Allikevel kan funnene fra Trondheim gi en forventning om hva man vil finne andre steder.

Det var også flere andre svakheter i studien (Rossow & Norström, 2012). De har for eksempel ekskludert byer som kunne gitt nyttig informasjon om at det er variasjon i volden uavhengig av stengetider. Dersom de hadde tatt med disse byene kunne vi faktisk si mer om hvilken forventet effekt stengetider har på volden. Studien presiser heller ikke hvilket anmeldelsesgrunnlag de ser på, er det for eksempel legemsbeskadigelser, legemsfornærmelser eller begge deler? Dette gjør det vanskelig å ettergå funnene deres fra andre kilder, eller med andre analyser.

På bakgrunn av funnene i oppgaven er det vanskelig å bruke studien til Rossow og Norström (2012) som argumentasjon for å redusere stengetidene. Det trengs mer forskning på om det er reduksjon av stengetider alene som gir nedgangen i voldssaker, eller om andre forhold er involvert.

Jeg vil avslutte oppgaven med en kommentar fra Graham (2012) som påpeker at det er viktig med studier som ser på langtidseffektene av reduserte stengetider. Dette fordi effektene man ser kan være spontane, siden endringene skjer plutselig, men det er mulig at folk vil venne seg til disse endringene over tid. Dersom dette stemmer, vil man over tid komme tilbake til et anmeldelsesnivå som er tilsvarende det som var før reduksjonen ble innført.

I tillegg hevder Graham at en reduksjon i stengetider i beste fall vil gi en moderat nedgang i vold og andre problemer som er assosiert med drikking på lovlige steder. Hun mener at å endre drikkekulturen slik at alkoholrelatert vold ikke aksepteres, er det viktigste tiltaket. I tillegg kan tiltak som god offentlig transport hjem om natten, flere seriøse utesteder med fokus på ansvarlig vertskap og strategisk politiarbeid, være viktig for å få ned kriminaliteten. Dette er tiltak som har større potensiale til å få ned vold og andre problemer som følge av alkohol enn en reduksjon i stengetider.

Litteraturliste

- Aaland, Einar. (2010 5. opplag) *"Og eg ser på deg..." Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Bjørnland, Marie Benedicte. (2007, 18. desember). Fylla har skylda. VG, s. 51. Hentet november 2012 fra http://www.pf.no/asset/4642/1/4642_1.pdf
- Bye, E.K. (2010). *Alkoholkonsum og vold – ulike sammenhenger under ulike betingelser?* (Doktorgradsavhandling institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, det samfunnsvitenskapelige fakultet. UiO SIRUS). Oslo: Unipub
- Duailibi, S., Ponicki, W., Grube, J., Pinsky, I., Laranjeira, R., & Raw, M. (2007). The Effect of Restricting Opening Hours on Alcohol-Related Violence. *Am J Public Health*, 97(12), 2276-2280. Hentet desember 2012 fra http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2089093/#_sec1title
- Eng, C. (2004 26. august). Ap. vil åpne legal narkoplass i sentrum. Aftenposten. Hentet april 2013 fra <http://www.osloby.no/nyheter/Ap-vil-apne-legal-narkoplass-i-sentrum-6542261.html#.UYjbX8qTdjt>
- Finstad, L. (2003). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Graham, K. (2012). Commentary on Rossow and Norström (2012): When should bars close? *Addiction*, 107, 538-539. Hentet oktober 2012 fra <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2012.03778.x/pdf>
- Hoel, L. (2011). *Å gjenopprette orden. En studie av politibetjentens praktiske kunnskap - i et fenomenologisk hermeneutisk perspektiv* (Ph.D i studier av profesjonspraksis. Senter for praktisk kunnskap, UiN, Bodø). Hentet september 2013 fra http://brage.bibsys.no/politihs/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_19540
- Horverak, Ø & Bye, E.K. (2007). *Det norske drikkemønsteret – En studie basert på intervjudata fra 1973-2004* (SIRUS- rapport nr. 02/07). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning
- Kypri, K., Jones, C., McElduff, P., & Barker, D. (2011). Effects of restricting pub closing times on night-time assaults in an Australian city. *Addiction*, 106, 303-310. Hentet desember 2012 fra <http://www.abc.net.au/radionational/linkableblob/4215784/data/newcastle---kyp-kypri---effects-of-restricting-pub-closing-time-data.pdf#page=1&zoom=169,0,394>
- Konduite (2012). I *Store norske leksikon*. Hentet januar 2013 fra <http://snl.no/konduite>
- Levekårsundersøkelsen (2007): *Utsatthet og uro for lovbrudd, 2008*. Hentet januar 2013 fra <http://www.ssb.no/vold/>

- Lie, Elisabeth Myhre. (2011) *I Forkant: kriminalitetsforebyggende politiarbeid*
kriminalitetsforebyggende politiarbeid. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Løvås G.G. (2005). *Statistikk for universiteter og høyskoler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Politiets fellesforbund (2011, 30. august) Kortere skjenketid fører til mindre vold. Hentet november 2012 fra <http://www.pf.no/id/20786.0>
- Politielloven. (1995) lov av 4. august 1995 nr. 53 Lov om politiet (politielloven).
- Ragnarsdottir, T., Kjartansdottir, A., & Davidsdottir, S. (2002). Effects of extended alcohol serving-hours in Reykjavik. I R. Room (Red.), *The effects of Nordic alcohol policies. What happens to drinking and harm when alcohol controls change?* (s. 86-91). Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research. Hentet desember 2012 fra <http://www.dldocs.stir.ac.uk/documents/nad42.pdf>
- Rossow, I., & Norström, T. (2012). The impact of small changes in bar closing hours on violence. The Norwegian experience from 18 cities. *Addiction*, 107, 530-537. Hentet oktober 2012 fra <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2011.03643.x/pdf>
- Sem, Ove. (2010 5. januar). Mindre fyll gir mindre vold. *Politiforum*. Hentet november 2012 fra <http://www.politiforum.no/id/3382.1>
- Sør-Trøndelag politidistrikt (2010). *Vold i Midtbyen*. Rapport. Trondheim: Sør- Trøndelag politidistrikt. Hentet januar 2013 fra https://www.politi.no/sor_trondelag/aktuelt/nyhetsarkiv/2011_09/
- Trondheim kommune (2010) *Rapport kontrollprosjektet 25.juni 2010*. Trondheim: Trondheim kommune. Hentet januar 2013 fra <http://www.helsedirektoratet.no/folkehelse/alkohol/Documents/Trondheim%20-%20sluttrapport.pdf>
- Østby, H., Helland K., Knapskog K. & Larsen, L.O. (2007). *Metodebok for medievitenskap*. Bergen: Fabokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Selvvalgt pensum.

- Bye, E.K. (2010). Alkoholkonsum og vold – ulike sammenhenger under ulike betingelser? (Doktorgradsavhandling institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, det samfunnsvitenskapelige fakultet. UiO SIRUS). Oslo: Unipub (40 Sider)
- Finstad, L. (2003). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag (40.sider)

Hoel, L. (2011). *Å gjenopprette orden. En studie av politibetjentens praktiske kunnskap - i et fenomenologisk hermeneutisk perspektiv* (Ph.D i studier av profesjonspraksis. Senter for praktisk kunnskap UiN, Bodø). (75 sider)

Horverak, Ø & Bye, E.K. (2007). *Det norske drikkemønsteret – En studie basert på intervjudata fra 1973-2004* (SIRUS- rapport nr. 02/07). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning (27 sider)

Rossow, I., & Norström, T. (2012). The impact of small changes in bar closing hours on violence. The Norwegian experience from 18 cities. *Addiction*, 107, 530-537. (7 sider)

Sør-Trøndelag politidistrikt (2010). *Vold i Midtbyen*. Rapport. Trondheim: Sør- Trøndelag politidistrikt (35 sider).

Trondheim kommune (2010) *Rapport kontrollprosjektet 25.juni 2010*. Trondheim: Trondheim kommune (27 sider).

Totalt 251 sider.